

»TRANSNACIONALNE POLITIKE, NACIONALNA DIPLOMACIJA«?
SLOVENC I IN DELOVNA SKUPNOST ALPE-JADRAN, 1978-1991

Borut KLABJAN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenija

e-mail: borut.klabjan@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Avtor se v članku posveča analizi delovanja slovenske diplomacije kot del jugoslovanske zunanje politike v času poznih sedemdesetih in osemdesetih let prejšnjega stoletja. Analitični okvir zajema Delovno skupnost Alpe-Jadran, organizem multilateralnega sodelovanja, ki je nastal leta 1978 in v katerega je bila SR Slovenija vključena od samega začetka. Na podlagi arhivskih in časopisnih virov ter ustnih pričevanj raziskava preučuje vlogo in pomen slovenskih uradov pri nastanku in delovanju te organizacije ter vprašanje soodvisnosti, komplementarnosti in interakcije med republiško/slovensko, ter federativno/jugoslovansko zunanjo politiko. Na podlagi omenjenega gradiva je bilo mogoče ugotoviti, da je bila uspešna izkušnja pri oblikovanju in razvoju Delovne skupnosti Alpe-Jadran toliko sad slovenske republiške politike kot jugoslovanske zunanjepolitične orientacije.

Ključne besede: Alpe-Jadran, diplomacija, mednarodni odnosi, transnacionalni odnosi, SR Slovenija, Jugoslavija, zunanja politika, regionalizem

»POLITICHE TRANSAZIONALI, DIPLOMAZIA NAZIONALE«?
GLI SLOVENI E LA COMUNITÀ DI LAVORO ALPE-ADRIA, 1978-1991

SINTESI

L'autore analizza l'attività della diplomazia slovena come parte integrante della politica estera jugoslava nel periodo della fine degli anni '70 e degli anni '80 dello scorso secolo. Il quadro analitico comprende la Comunità di Lavoro Alpe-Adria, un organismo di cooperazione multilaterale nato nel 1978 e della quale la Repubblica socialista di Slovenia entrò a far parte da subito. Sulla base di fonti d'archivio, fonti orali e di giornali dell'epoca l'analisi si concentra sul ruolo e sul significato degli uffici sloveni nella formazione e nel funzionamento dell'organismo ed inoltre studia l'interdipendenza, la complementarietà e le interazioni tra la politica estera slovena/repubblicana e jugoslava/federale. Sulla base delle fonti utilizzate è stato possibile constatare che l'esperienza positiva della nascita e dello sviluppo della Comunità di Lavoro Alpe-Adria fu tanto il

frutto di un efficace orientamento politico sia a livello repubblicano/sloveno sia a livello federale/jugoslavo.

Parole chiave: Alpe-Adria, diplomazia, relazioni internazionali, relazioni transnazionali, Slovenia, Jugoslavia, politica estera, regionalismo

UVOD

Kljub temu, da so mnogi strokovnjaki v zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja napovedovali konec nacionalizma in anahronističnost nacionalne države, kot najvišje oblike državne ureditve, ki je bila značilna za 20. stoletje, so vprašanja povezana z nacionalnostjo in transnacionalnostjo še kako prisotna (Hobsbawm, 2007, 194–227). S padcem berlinskega zidu leta 1989 in koncem hladne vojne se je vsem zdelo, da bo sledilo obdobje sožitja, ki naj bi slonelo na novi mednarodni ureditvi, ki bi preseгла prejšnjo bipolarno nasprotnost. Zdelo se je, da bo to dalo novega zagona premostitvi nacionalizma in rekonceptualizaciji pojma nacionalne države, ki sta zadnjih dvesto let krojila zgodovino Evrope in po svojem modelu oblikovali podobo sveta (Reinhard, 2002, 346–353). Še več: ker nacionalna država naj bi bila, na podlagi izkušnje iz prve polovice 20. stoletja, »že sama po sebi vzrok za vojno« (Mazower, 2002, 390–391), je čas po drugi svetovni vojni, ko so evropske nacionalne države izgubile dotedanji svetovni monopol, oblikoval (in vsilil) drugačne razvojne možnosti.

V desetletju po letu 1945 je bila neposrednost druge svetovne vojne postopoma mimo. Napetost, ki je izhajala iz njenih nasprotij, je začela popuščati, jeza kopneti, spomin je začel bledeti in novi ljudje so postopoma nadomeščali vojno generacijo na vodilnih položajih. Nove elite so se od svojih predhodnikov naučile to, da je bilo vojn na evropskih tleh dovolj ali, kot piše Tony Judt, je vojna na evropski celini postala »nekaj nepredstavljivega« (Judt, 2007, 300). Zato so se že od petdesetih let dalje začele uveljavljati in postajale vse pogostejše oblike bilateralnega in večstranskega mednarodnega sodelovanja. V tistem času je bila kooperacija večkrat omejena na države s sorodnimi družbeno-političnimi sistemi. Tak je bil primer Evropske skupnosti za premog in jeklo, ki je nastala aprila 1951 na osi Bonn-Pariz in se nato razširila še na Italijo, Belgijo, Luksemburg in Nizozemsko. Na podlagi uspešne kooperacije je teh šest držav razširilo sodelovanje še na druge gospodarske sektorje. 25. marca 1957 so podpisale Rimsko pogodbo in ustanovile Evropsko gospodarsko skupnost (EGS) z namenom, da omogočijo prost pretok oseb, blaga in storitev prek svojih meja. Od šestdesetih let dalje pa so se zlasti v zahodnoevropskih državah začela uveljavljati močna regionalna gibanja, ki so krhala ustaljeno razmerje med centrom in periferijo. Vedno bolj se je uveljavljalo prepričanje, da dotedanja prevladujoča paradigma modernizacije, ki je temeljila na izkoriščanju perifernih območij in na kulturni hegemonizaciji celotnega državnega ozemlja, ni več mogoča (Bufon, 2004, 181). Ideja, da je bilo mogoče prevladujoče nacionalne (in nacionalistične) okvire premostiti je prišlo tudi iz postopoma nastajajoče nove nadnacionalne formacije, Evropske skupnosti, ki je v marsičem rahljala do tedaj ekskluzivno nacionalne kompetence. Nadaljevanje evropske

integracije od začetnih šest članic leta 1957 do dvanajst trideset let kasneje, je s seboj prineslo tudi spremembo v evropskih politikah, ki so postopoma večji pomen namenjale regionalnim vidikom (O'Dowd, 2003).

Čeprav je bil razvoj meddržavnih odnosov v naslednjih letih vse prej kot linearen in nekonflikten, so v šestdesetih letih postajale vse pogostejše aktivnosti, ki so temeljile na sodelovanju med italijansko, leta 1963 nastalo, avtonomno deželo Furlanijo-Julijsko krajino, avstrijsko zvezno deželo Koroško in jugoslovansko Socialistično republiko Slovenijo, kateri se je kmalu pridružila še republika Hrvaška.¹ Te aktivnosti so pripomogle k ponovnemu vzpostavljanju vezi in utrjevanju novih politik sodelovanja v prostoru, za katerega je postajala vse pogostejša oznaka Alpe-Jadran. V pričujočem prispevku nameravam prikazati predigro k nastanku organizacije Alpe-Jadran, kako je prišlo do njenega nastanka, predvsem pa kako je intenzivnejše sodelovanje preraslo v organizem z imenom Delovna skupnost Alpe-Jadran (DS Alpe-Jadran). Prostora ne nameravam obravnavati v smislu njegovega »zamišljanja in o(d)mišljanja«, saj ga je smiselno dekonstruirala že Marija Jurić Pahor (Jurić Pahor, 2012). Analizirati nameravam torej DS Alpe-Jadran, ne pa »prostor Alpe-Jadran«, ker gre v tem primeru za pojem, ki je obstajal pred njenim nastankom, je ob njej paralelno vztrajal (in se z Delovno skupnostjo tudi nujno identificiral), in zgleda, da bo živel tudi po njenem dejanskem zamrtju.²

Zgodovinski procesi, ki so potekali na območju Alpe-Jadran, so že bili predmet razvijane raziskave (Moritsch, 2001). V pričujoči študiji pa je primarni fokus delovanje DS Alpe-Jadran, ki ga ni mogoče obravnavati v tradicionalnih okvirih preučevanja internacionalnih, mednarodnih, odnosov. Prvič, ker ne gre za tradicionalno državno enoto, temveč za neformalno združenje regionalnega tipa, ki se ne urejuje na podlagi določb mednarodnega prava, ampak temelji na pravnih odnosih posameznih enot (Poropat, 1993, 33). Te enote imajo vlogo priporočati določene politične (in druge) prijeme lastnim državam, ki na tak način konkretizirajo transnacionalne odnose. Ti odnosi ne upoštevajo političnih državnih meja, temveč se vijejo glede na interesne tokove posameznih subjektov/enot. V tem smislu je obmejno območje generator odnosov, ki se spletejo na podlagi skupnih gospodarskih, družbenih, kulturnih ali političnih interesov. Drugič, ker je prostorski preobrat, ki se je zgodil v mnogih disciplinah v zadnjih desetletjih, pokazal na neustreznost, ali bolje na nedovršenost, tradicionalnih metodoloških prijemov, ki preučujejo mednarodne odnose izključno skozi prizmo odnosov med dvema (ali več) nacionalnima državama.³ To ne pomeni, da nacionalne države niso več primerna analitična polja, saj pred-

1 O ustanovitvi avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine v širšem kontekstu političnega razvoja Italije glej Gatterer, 1994, 1318–1341. Istega leta, 1963, se je Jugoslavija z novo ustavo preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo (SFRJ), Slovenija pa v Socialistično republiko Slovenijo (SRS).

2 V letu 2013 potekajo mnoge pobude (npr. januarja 2013 je Ljubljana gostila turistični sejum Alpe-Jadran), ki v imenu nosijo oznako Alpe-Jadran, kljub dejstvu, da so novembra 2012 predsedniki vlad Veneta, Furlanije-Juljske krajine in Koroške ustanovili evroregijo z imenom Brez meja, ki je po besedah ustanoviteljev, »dejansko naslednik delovne skupnosti Alpe-Jadran« (PD, 28. 11. 2012, 3). Glede na to, da gre za tri dežele ustanoviteljice DS Alpe-Jadran iz leta 1978, je možno sklepati, da njihov umik iz tega organizma pomeni hkrati tudi njegov razpad.

3 O prostorskem preobratu glej zbornik, ki sta ga uredila J. Döring in T. Thielmann (2008). Za zgodovinarje sta še posebej zanimivi poglavji E. Piltza, »Trägheit des Raums«. Fernand Braudel und die *Spatial Stories*

stavljajo najpomembnejši institucionalni okvir v katerem živimo, a prav gotovo študije, kot je pričujoča, ki v globalnem kontekstu iščejo lokalne fenomene, zahtevajo drugačne, transnacionalne prijeme, ne pa take, internacionalne, ki obravnavajo horizontalne odnose med državami.⁴ Zato se študija ne namerava ukvarjati s politikami državnih centrov, kot npr. Rim, Beograd ali Dunaj (čeprav je potrebno njihovo vlogo prav gotovo v celoti upoštevati), temveč želi raziskati dinamike na sub-nacionalnem, regionalnem nivoju.

Kljub temu, da celovita analiza DS Alpe-Jadran še ne obstaja, se zdi, da so bili nekateri vidiki bolj raziskani od drugih. Deficitarno se je odzvalo zgodovinopisje ki, verjetno zaradi časovne neposrednosti, še ni proizvedlo temeljnih študij.⁵ Zato namerava pričujoči članek prispevati segment k bolj razpredenemu poznavanju in kompleksnejšemu razumevanju odnosov v prostoru Alpe-Jadran (s posebnim poudarkom na območje jugoslovansko-italijanske meje) in ga hkrati umestiti v širše razumevanje mednarodnih in transnacionalnih odnosov in regionalnih dinamik, ki so zaznamovali evropsko zgodovino v drugi polovici 20. stoletja.

DELOVNA SKUPNOST ALPE-JADRAN 1978-1991

Že od petdesetih let dalje, ko so mednarodne okoliščine to dovoljevale, predvsem pa od sredine šestdesetih let dalje, so dežele, ki so kasneje postale ustanovne članice DS Alpe Jadran načrtovale skupne pobude na področju kulture, znanosti, prometnih povezav in prostorskega načrtovanja, turizma in gospodarstva ter varstva krajine (Sussi, 1973). V marcu 1967 so se Furlanija-Juljska krajina, Koroška in Slovenija dogovorile za obsežen program o kulturni izmenjavi (Valentin, 2006, 286). Kmalu so se pojavila prizadevanja, da bi se takemu sodelovanju priključila tudi SR Hrvaška. Izhajajoč iz tega so se oktobra 1969 v Vidmu dogovorili za vzpostavitev Komisije štirih dežel za sodelovanje med Furlanijo-Juljsko krajino, Koroško, Hrvaško in Slovenijo na področju prostorskega načrtovanja in turizma. Tako je nastal tako imenovani »Quadrignon«, ki se je pozneje zlił z Delovno skupnostjo Alpe-Jadran.⁶

Na podlagi intenzivnejših aktivnosti in izhajajoč iz podobnih izkušenj regionalnega sodelovanja, je septembra 1974 Štajerska dala pobudo za ustanovitev lastne »Delovne skupnosti vzhodnoalpskih dežel« ali Alpe Jadran, ki je naletela na pozitivne reakcije drugih avstrijskih in italijanskih dežel, Slovenije ter Hrvaške. V naslednjih letih so se vrstili sestanki za oblikovanje ustreznega organizacijskega okvira vse do konca aprila 1978, ko

der Geschichtswissenschaft in M. Middlla, *Der Spatial Turn* und das Interesse an der Globalisierung in der Geschichtswissenschaft.

4 O vlogi in smislu transnacionalnega zgodovinopisja glej Osterhammel, 2009.

5 Do danes je najpopolnejši zgodovinski pregled, ki opisuje zlasti strukturo in dejavnost DS Alpe-Jadran besedilo D. Nečaka, ki je izšlo v dveh delih v Zgodovinskem časopisu (Nečak, 1998). Za pričujočo študijo je še posebej zanimiv drugi del.

6 Glej npr. sintetični pregled, ki je na spletni strani DS Alpe-Jadran (DS predzgodovina). Med najpomembnejšimi skupnimi načrti se je izkazal turizem. Omenjena območja so težila k skupni promociji teritorija in veliko sredstev vlagala v razpoznavnost regije Alpe-Jadran. O tem glej gradivo, shranjeno v fondu Gospodarske zbornice Slovenije v ARS, AS 1165, še posebej v škatlah (šk.) 32, 36, 55 in 61.

je bil v Gradcu pripravljani sestanek za ustanovitev »Delovne skupnosti vzhodnoalpskih območij«. Do formalne ustanovitve je prišlo 20. novembra 1978 v Benetkah, kjer so predstavniki deželnih vlad in izvršnih svetov podpisali skupno izjavo o medsebojnem sodelovanju (npr. DS ustanovitev). SR Slovenija in SR Hrvaška, kot dela federativne Jugoslavije, sta bili njeni ustanovni članici, druge pa so bile italijanski avtonomni deželi Furlanija-Julijska krajina in Tridentinsko-Gornje Poadižje ter avstrijske zvezne dežele Koroška, Gornja Avstrija in Štajerska. Aktivne opazovalke so bile še svobodna država Bavarska, avstrijska zvezna dežela Salzburg in italijanska dežela Lombardija, ki so bile že članice podobnega organizma z imenom Arge-Alp, katere statut ni dovoljeval istočasnega članstva v kaki podobni delovni skupnosti.⁷ Delovna skupnost ni bil institucionalni organizem, kar je Slovenija še posebej poudarjala. Na tak način so želeli ohraniti avtonomni status in odločitve sprejemati samostojno.

Decembra 1986 ste se kot aktivni opazovalki priključili še madžarski županiji Győr-Sopron in Železna županija, maja 1987 je članica postala avstrijska zvezna dežela Gradiščanska, leta 1988 so bile v delovno skupnost sprejete kot polnopravne članice Bavarska, Lombardija, Železna županija in županija Győr-Sopron, županiji Somogy in Zala pa kot aktivni opazovalki, ki sta kasneje, novembra 1989, postali polnopravni članici, medtem ko sta se takrat skupnosti pridružili še županija Baranja in švicarski kanton Ticino, tako da se je sestava članstva stalno spreminjala in dopolnjevala, »/.../ kajti z razumevanjem so članice reševale prošnje novih regij, ki so se želele vključiti v to obliko sodelovanja. Ta odprtost, ta pripravljenost spoprijemanja s skupnimi problemi je tisto gibalno Delovne skupnosti Alpe-Jadran, ki ni ostala neopažena tudi v drugih deželah Evrope in je bila, kot pozitiven primer multilateralnega sodelovanja, omenjena na Dunajski konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi« (ARS, AS 1134, šk. 4604, a.e. 351). Pomembno je torej izpostaviti pionirsko vlogo, ki jo je ta organizem imel v preseganju trenj med državami, ki so spadale v različne politične, gospodarske in vojaške kontekste in prav gotovo predstavlja eno izmed najzgodnejših oblik evropskega povezovanja med regijami iz držav z različnimi ideološkimi sistemi. Vzpostavljena je bila organizacijska struktura s Plenarnim zasedanjem (ki je bil po 4. členu skupne izjave najvišji organ in je bil sestavljen iz predstavnikov vlad/izvršnih svetov dežel članic in aktivnih opazovalk), Delovnim komitejem, strokovnimi komisijami, delovnimi in projektnimi skupinami. Področja, ki jih je pokrivala Delovna skupnost, so bila hkrati resorji, s katerimi so se ukvarjale komisije, in sicer za urejanje prostora in varstvo okolja, za promet, za kulturo, za gospodarstvo, za kmetijstvo in gozdarstvo ter za zdravstvo in higieno (Suhadolnik, 1986, 57). Tem komisijam se je kasneje dodala še tista za socialna vprašanja (Nečak, 1998, 402).⁸ Delovni jeziki so bili

7 »Delovna skupnost alpskih dežel«, ali na kratko Arge-Alp, je bila ustanovljena leta 1972 v Mösernu pri Seefeldu na Tirolskem. K tej Delovni skupnosti zahodnoalpskih dežel so sodile regija Lombardija, pokrajini Trento in Bolzano/Bozen, dežele Salzburg, Tirolska in Vorarlberg, kanton Graubünden in Svobodna država Bavarska.

8 Dokumentacija o sestankih, srečanjih in zasedanjih je shranjena v ARS, AS 223, šk. 4991, 5043, 5505, 5623. Nekaj dokumentacije o mednarodnem sodelovanju v sklopu Alpe-Jadran, a tudi na ravni bilateralnih odnosov s sosednjimi regijami, na področju znanosti, tehnike, prosvetnega delovanja in kulture je shranjene v ARS, AS 1140.

nemščina, italijanščina, hrvaščina in slovenščina, pozneje tudi madžarščina. Predsedovanje v Delovni skupnosti je rotiralo po abecednem redu, vsake dve leti. Prva je predsedovala Štajerska (Vrsaj, 1988, 206–215).

Med pomembnimi uspehi, ki jih je DS Alpe-Jadran dosegla v osemdestih letih, kot npr. srečanje s predstavniki Evropske skupnosti v Bruslju leta 1981 o večjih transportnih infrastrukturnih posegih, stiki z Evropsko investicijsko banko in s predstavniki Evropskega sveta, gre prav gotovo izpostaviti srečanje v Millstattu, na Koroškem, 4. junija 1988. Tu je ob deseti obletnici skupnosti prišlo do srečanja najvišjih predstavnikov petih držav in podpisa t. i. Millstattske izjave. Ministri za zunanje zadeve Avstrije, Alois Mock, Madžarske, Peter Varkonyi, Jugoslavije, Budimir Lončar, zastopnik Ministrstva za zunanje zadeve Italije, Gianni Manzolini, in zastopnik zunanjega ministrstva zahodne Nemčije, Dietrich Graf von Brühl, so potrdili pripravljenost zveznih vlad podpreti regionalno sodelovanje v okviru DS Alpe-Jadran in hkrati izpostavili njeno vlogo pri kroženju ljudi in idej, pri gospodarskem in kulturnem sodelovanju ter pri uveljavljanju manjšin v funkciji mostu med narodi (Millstattska izjava, 1988).

Politične spremembe v Jugoslaviji so od blizu prizadele tudi DS Alpe-Jadran. Delovna skupnost je neposredno podprla slovenska in hrvaška prizadevanja za samostojnost. V juliju 1991 so njeni predstavniki na izrednem zasedanju v Celovcu sprejeli resolucijo, ki je vse države pozvala, da priznajo pravico do samoodločbe in suverenost republik Slovenije in Hrvaške. Po ustanovitvi samostojnih držav Slovenije in Hrvaške sta ostali kot neodvisni republiki polnopravni članici Delovne skupnosti.

SLOVENCİ V DELOVNI SKUPNOSTI ALPE-JADRAN

Pričujoča študija noče biti »zgodovina DS Alpe-Jadran«, temveč prispevek, ki obravnava delež slovenske diplomacije pri nastajanju in razvijanju te skupnosti. Rdeča nit namerava torej biti analiza o vlogi in pomenu slovenskih uradov pri nastanku in delovanju organizacije ter soodvisnosti, komplementarnosti in interakciji med republiško/slovensko, ter federativno/jugoslovansko zunanjo politiko. Skratka, želi ponuditi vpogled v prepletanje diplomatskih in političnih tem, regionalnih politik ter odnosa med centrom in periferijo. Primarni raziskovalni interes je namenjen vprašanju ali lahko na primeru aktivnosti v DS Alpe-Jadran govorimo o slovenski avtonomni, nacionalni diplomaciji, ali vsaj paradiplomaciji, kot je dejavnost regionalnih, subnacionalnih enot definiral Panayotis Soldatos (1990) in ga nato teoretsko utemeljil Ivo Ducháček (1990, 11)?⁹ Ali lahko o slovenskem deležu v dejavnostih DS Alpe-Jadran govorimo kot o predhodnici slovenske diplomacije? Ali lahko celo govorimo o težnjah po samostojni slovenski, republiški, zunanji politiki?

V sedemdestih letih prejšnjega stoletja je mogoče opaziti vedno večjo dejavnost posameznih jugoslovanskih republik v zunanjepolitičnem delovanju, kar je značilno tudi za Slovenijo (Murko, 2004, 483). Slovenija je izkoristila novo ustavno ureditev iz leta

9 O pomenu in vlogi paradiplomacije ter nekaterih primerov glej med drugimi Aldecoa, Keating, 1999 in Lecours 2002.

1974 in razvijala »samoupravno zunanjo politiko«, kot jo imenuje Rudi Čačinovič, eden pomembnejših Slovencev v jugoslovanski diplomaciji v tistem času; predvsem na tistih področjih, ki so bili v njenem ožjem, neposrednem, interesu: »/.../ v neposrednih stikih ob mejah, v skrbi za zdomce in izseljence, v stikih Slovenije z različnimi regionalnimi organizacijami v širšem evropskem prostoru (npr. Delovna skupnost Alpe-Jadran)« (Čačinovič, 1994, 112).¹⁰ Beograda obmejne zadeve in aktivnosti DS Alpe-Jadran niso pretirano zanimale. Nanje so gledali celo nekoliko zviška, saj so jugoslovanski diplomati imeli druge diplomatske horizonte, ki so segali mnogo dlje od Trsta ali Celovca. Zato se zvezna zunanja politika v delovanje Slovenije na tem področju ni vmešavala in ji pri tem pustila proste roke, trdi veleposlanica Dragoljuba Benčina, danes generalna direktorica za globalne zadeve in politično multilateralo, v prvi polovici osemdesetih let pa vodja Oddelka za Zahodno Evropo pri Republiškem komiteju za mednarodno sodelovanje in kasneje, od leta 1986 dalje, vodja Sektorja za sosednje države in Alpe-Jadran (Benčina, 2013). Večjo avtonomijo sta Slovenija in Hrvaška uporabili še posebej v sklopu DS Alpe-Jadran. Ali sta to avtonomijo uporabili za paralelno zunanjo politiko?

Dr. Jožef Kunič, gospodarstvenik in bivši veleposlanik Republike Slovenije v Iranu in Pakistanu ter kasneje v Franciji v svoji knjigi *Ambasador vseh* trdi namreč, da je Slovenija imela svoja neformalna diplomatska predstavništva v tujini že dolgo pred osamosvojitvijo: »Slovenska politika se je že dobrih petnajst let pred osamosvojitvijo odločila ustanoviti tudi politična predstavništva v tujini, za kar seveda ni imela niti pravne podlage, še manj pa jugoslovanske politične, to je partijske, podpore. Najprej je hotela ustanoviti predstavništva Gospodarska zbornica Slovenije, a to po tedaj veljavni zakonodaji ni bilo mogoče. Rešitev, ki jo je Slovenija izbrala, so bila predstavništva Ljubljanske banke. Dejansko nobeno izmed dvaindvajsetih razen ene ali morda dveh izjem ni bilo bančno. Banka je pomenila le dežnik za formalno pokritje. To so bila politična predstavništva, nekakšna republiška diplomacija.« (Kunič, 2004, 19). O tem, da prepletanje politike, diplomacije in dejavnostjo podružnic Ljubljanske banke v prejšnjih desetletjih ni bilo nekaj nenavadnega govori tudi pričevanje upokojenega diplomata Zvoneta Dragana, ki je bil leta 1992 imenovan za prvega veleposlanika Slovenije v Pragi. Prav prostori praške podružnice Ljubljanske banke so namreč postali prvi sedež slovenske diplomatske službe v takrat še češkoslovaški prestolnici, njen direktor Štefan Lončar, pa je bil pred tem, po Draganovih besedah »tudi neuradni predstavnik Slovenije v Pragi«. (Dragan, 2013)

Za poglobitev zgornjih povezav bi bila potrebna ciljna raziskava, ki bi preučila gradivo Ljubljanske banke in analizirala širšo mrežo raziskovalnih vprašanj. Za temo pričujoče študije pa je prav gotovo na mestu vprašanje ali so slovenski uradi vodili neko avtonomno, ali pol-avtonomno, »republiško«, kot jo imenuje Kunič, diplomatsko dejavnost, ki je bila paralelna jugoslovanski, državni, uradni diplomaciji. Je to morda celo pomenilo poskus iskanja samostojnih mednarodnih povezav izven jugoslovanskega okvira? So Slovenci za to uporabili DS Alpe-Jadran?

10 O ustavi iz leta 1974 in njenem pomenu za slovenske razmere glej poglavje z naslovom V znamenju socialističnega samoupravljanja 1971–1980 v Fischer, 2005, še posebej 1094–1114. Glej tudi Pirjevec, 2011.

V drugi polovici osemdesetih let, ko se je Jugoslavija znašla v globoki gospodarski, politični in vsesplošni krizi, je bila percepcija, da bi bilo kaj takega vse prej kot nemogoče prisotna v jugoslovanski javnosti. Srbski mediji so dejavnost slovenskih predstavnikov nemalokrat uporabili za razglašanje separatističnih teženj Slovencev (Repe, 2004, 183). Novinar Zoran Bogavac se je v beograjski reviji Duga, v besedilu z zafrkljivim naslovom *Čari zajedničkog jodlovanja* polemično spraševal »/.../ ako jugoslovenski put u dvadeset i prvi vek vodi preko Evrope, hoćemo li njime ići svi zajedno, ili će nam biti lakše da 'prijemni ispit' za Evropu polažemo svaki za sebe?«. ¹¹ Za domnevno separatistično politiko Slovenije in Hrvaške je uporabil njuno angažiranost v DS Alpe-Jadran. V nasprotno smer je bila usmerjena replika z naslovom *Misliti globalno, delati originalno. Načela in cilji združenja Alpe-Jadran* v reviji Naši razgledi teden kasneje: »Odkar sta leta 1978 Slovenija in Hrvaška postali članici te mednarodne regionalne skupnosti, [misleč na DS Alpe-Jadran, op. a.] v drugih jugoslovanskih republikah in pokrajinah ne prenehajo s spekulacijami o pravih ciljih tega dejanja. Ponekod so šli celo tako daleč, da je bilo v 'dobro obveščenih krogih' mogoče slišati, da to ni nič drugega kot premeten poskus Slovenije in Hrvaške, da se najprej ekonomsko, nato pa še politično ločita od Jugoslavije in z drugimi članicami skupnosti na ruševinah habsburške monarhije ustanovita novo konfederacijsko državo na konfesionalni podlagi oziroma skupni – rimskokatoliški – veri«. ¹² Časopis je želel pojasniti delovanje delovne skupnosti, predstaviti njene cilje in tako umiriti polemike, ki so se pojavile v javnosti. Tudi zagrebški Vjesnik je v članku Ranke Kovačević-Jeličić izpostavil, da DS Alpe-Jadran »/.../ ne teži strukturnim političkim promjenama već jačanju mira i dobrosusjedskih odnosa, međusobnom upoznavanju, njegovanju zajedničkih tradicija, razmjeni iskustva i stalnoj suradnji u područjima od zajedničkog interesa«. To naj bi bilo po pisanju Vjesnika jasno razvidno na podlagi izkušnje delovanja alpsko-jadranskega organizma, ki kaže, da »/.../ se u okviru regionalne suradnje mogu postizati dobri rezultati i na onim područjima na kojima to državama ne uspeva uvijek. Međuregionalna suradnja je direktnija i često efikasnija od međudržavne suradnje, jer ljudi koji žive u neposrednoj blizini bolje poznaju jedni druge, a i probleme koji ih tište, te mogu ponuditi i neka rješenja«. ¹³ A to sodelovanje, »zajedničko jodlovanje«, kot ga imenuje Bogavac, ki naj bi težilo k medsebojnemu spoznavanju in uresničevanju novih oblik sodelovanja naj ne bi bilo po mnenju srbskega publicista nič drugega kot »stalni refren ove, uhu prijatne pesmice«. ¹⁴

Slovenska republiška politika ni imela namena prek sodelovanja v DS Alpe-Jadran težiti k neodvisni politiki, taki, ki bi bila v nasprotju z jugoslovansko; še v začetku leta 1990 je, v poročilu o sodelovanju Slovenije v DS Alpe-Jadran za leto 1989 zapisano, da je »/.../ obmejno in regionalno sodelovanje /.../ nepogrešljiv sestavni del jugoslovanske neodvisne, neuvrščene in v svet odprte zunanje politike ter tudi ena od njenih prioritet« (ARS, AS 1134, šk. 4571, a.e. 11). Zato gre slovensko diplomatsko dejavnost v DS Al-

11 Duga, 31. 10.–13. 11. 1987: Čari zajedničkog jodlovanja, 33–37, 33.

12 NR, 6. 11. 1987: Misliti globalno, delati originalno. Načela in cilji združenja Alpe-Jadran, 623–624.

13 Vjesnik, 30. 12. 1987: Afirmativno, a ne konfliktno, 2.

14 Duga, 31. 10.–13. 11. 1987: Čari zajedničkog jodlovanja, 33–37, 34.

pe-Jadran nujno pojmovati kot integralni del državne, jugoslovanske zunanje politike. Kljub temu, da je potrebno upoštevati razlike med koncem sedemdesetih let in obdobjem, ki je prišlo deset let kasneje, gre izpostaviti, da Slovenija ni imela primerne strukture za kako samostojno delovanje. Matjaž Kovačič, stalni predstavnik Slovenije v OZN v Ženevi, se spominja, da je bil Republiški sekretariat za mednarodno sodelovanje, iz katerega je nastalo slovensko ministrstvo za zunanje zadeve, »zelo skromen državni urad«. Zaposlenih naj bi bilo okrog šestintrideset ljudi od katerih se je »/.../ dvajset ukvarjalo z ekonomskimi odnosi s tujino, preostalih šestnajst pa z regionalnim sodelovanjem s sosednjimi pokrajinami v skupnosti Alpe-Jadran in upravno-konzularnimi zadevami, ki so prihajale iz mreže jugoslovanskih predstavništev po svetu«. (Kovačič, 2013) Skromnost urada (estetsko in vsebinsko) potrjuje pisanje Dimitrija Rupla, ki ga je ob prevzemu poslov leta 1990 opisal kot »beden urad, že po svoji zunanosti neprimeren za predstavljanje države ali urejanje meddržavnih odnosov«. A do takrat te naloge ni imel, saj je bilo vodenje zunanje politike v pristojnosti Zveznega sekretariata za zunanje zadeve v Beogradu. Svojo funkcijo je opravljal na regionalnem nivoju, saj bistveno področje dela komiteja so bile »regionalne povezave, med katerimi je bila na prvem mestu Delovna skupnost Alpe-Jadran« (Rupel, 1992, 55–56).

Poleg skromnih zmogljivosti urada, ki naj bi primarno skrbel za mednarodne stike SR Slovenije pa gre opozoriti še na dejstvo, da slovenske zunanjepolitične povezave niso imele namena nasprotovati jugoslovanskim. Prej obratno. Bile so njen integralni del. Kljub temu pa je potrebno izpostaviti, da bi bilo zgrešeno trditi, da je bila republiška mednarodna dejavnost povsem podrejena zvezni zunanji politiki. Slovenija je »/.../ uspela uveljaviti zlasti določila 317/3 svoje ustave, v kateri je bilo zapisano, da skrbi za politične in druge odnose z drugimi državami in mednarodnimi organizacijami, ki so pomembne za razvoj slovenskega naroda, italijanske in madžarske narodnosti ter slovenske skupnosti v zamejstvu, in da skrbi za pravice in interese delovnih ljudi na začasnem delu v tujini in za izseljence s svojega območja« (Čačinovič, 1998, 115). Prav ukvarjanje z regionalnimi politikami, med katerimi je bila med poglavitnimi prioritetami vloga Slovenije v DS Alpe-Jadran, je slovenskim uradom omogočilo neke vrste samostojne zunanjepolitične iniciative. Predsednik slovenske vlade Dušan Šinigoj je na tiskovni konferenci tretjega sestanka predsednikov vlad članic DS Alpe-Jadran na Bledu jasno povedal, da »/.../ kakor doslej bo Slovenija tudi v prihodnje zelo samostojno vodila svojo politiko in odgovarjala za vsa svoja dejanja«. V podporo svoji trditvi je dodal: »Doslej v Jugoslaviji nismo imeli nobenih problemov zaradi sodelovanja z drugimi mednarodnimi skupnostmi. Sodelujemo s številnimi deželami, s kitajsko provinco Sečuan in špansko pokrajino Katalonijo pa smo se celo pobratili. Ko je predsednik predsedstva SFRJ Lazar Mojsov v začetku septembra govoril v Gorici, se je zelo pozitivno izrazil o delu delovne skupnosti Alpe-Jadran«. ¹⁵

Na samostojnost slovenske zunanjepolitične aktivnosti opozarja tudi Jože Šušmelj, poznavalec italijansko-slovenskega obmejnega prostora in bivši diplomat, ki je več let služboval kot generalni konzul v Trstu. Prav tržaško jugoslovansko predstavništvo (skupaj s celovškim) je od ustanovitve leta 1954 dalje imelo pomembno funkcijo za slovenske

15 NR, 6. 11. 1987: Misliti globalno, delati originalno. Načela in cilji združenja Alpe-Jadran, 623–624.

diplomate. V Trstu so namreč službovali večinoma Slovenci. »Kadrovala jih je Slovenija, imeli smo redne konzultacije s slovenskim sekretariatom za zunanje zadeve in ostalimi republiškimi organi, delali smo po njihovih navodilih. Večkrat so bila ta v nasprotju z beograjskimi, a na koncu smo upoštevali slovenska. Veliko poročil smo pošiljali naravnost v Ljubljano, pa tudi o vseh pomembnejših depešah, ki smo jih pošiljali v Beograd, smo obveščali Ljubljano. Takšna je bila stalna praksa, ki so jo uvedli že predhodniki. Stiki in odnosi s slovensko manjšino Beograda niso pretirano zanimali, zato je ta komunikacija potekala izključno z Ljubljano«. (Šušmelj, 2013).

Slovenska diplomatska dejavnost je v trikotniku Ljubljana-Celovec-Trst izhajala na prisotnosti slovenskih skupnosti v Italiji in Avstriji. Manjšini sta bili latenten vir sporov s sosednjima Italijo in Avstrijo, saj zahodnoevropske države na sploh niso bile naklonjene odpiranju manjšinskih tem, a slovenski manjšini v sosednjih pokrajinah sta vseeno postali konkreten partner v vsesplošnem razvoju odnosov med Jugoslavijo in Zahodom ter na ravni čezmejnega sodelovanja (Novak Lukanovič, 2004). V zaupnem poročilu iz leta 1986 je Republiški komite za mednarodno sodelovanje potrdil, da je bilo sodelovanje uspešno, »/.../ saj se vanj neposredno vključujejo znanstveni in strokovni delavci, različne organizacije in ustanove, mladina in tudi slovenska narodnostna skupnost v zamejstvu ter obmejne občine. Vedno več je konkretnih akcij in neposrednih stikov na vseh področjih delovanja DS« (ARS, AS 1134, šk. 4379, a.e. 7). Izhajajoč iz kulturnih in športnih stikov je sodelovanje preraslo ozek okvir odnosov na relaciji manjšina-matica in se razširilo na sosednji pokrajini v celoti. Furlanija-Juljska krajina na italijanski in Koroška ter Štajerska na drugi strani sta bili namreč med najpomembnejšimi zunanji partnerji Slovenije (Murko, 2004, 253–254).

Zaradi tega je mogoče smatrati slovenski zunanjepolitični angažma v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja kot predhodnik neke avtonomne slovenske politike, neke »nacionalne diplomacije«. Hkrati pa velja poudariti, da je bilo avtonomno delovanje in čezmejna aktivnost mogoča, ker so slovenski uradi delovali v skladu s politiko zveznih organov. Če je republiška komisija za mednarodno sodelovanje v svojem poročilu o odnosu Slovenije do sosednjih pokrajin leta 1981 lahko zapisala, da »/.../ v regionalnem in multilateralnem sodelovanju s sosednjimi državami krepimo politiko odprtih meja, ki dokazuje odprtost naše samoupravne socialistične družbe in pripravljenost, da v praksi uresničujemo vzajemno koristno sodelovanje in prijateljske odnose« (ARS, AS 1134, šk. 4401, a.e. 18; prim. Fornazarič, 1981), je to prav gotovo rezultat tako slovenskih naporov, kot tudi jugoslovanske vizije. Tako sodelovanje je bilo namreč za Jugoslavijo dokaz, da aktivno podpira duh helsinške konference iz leta 1975 o sodelovanju v Evropi, ki ga je na bilateralni ravni z Italijo potrdila s podpisom Osimskih sporazumov. »S tem se je lahko Jugoslavija pohvalila pred svetom« potrjuje diplomat Drago Mirošič, član ožje komisije tedanje slovenske skupščine za pripravo Osimskih sporazumov in od leta 1982 do leta 1986 jugoslovanski generalni konzul v Trstu (Mirošič, 2013). Taka politika transnacionalnih povezav in regionalnega sodelovanja bi skratka ne bila mogoča brez aktivne jugoslovanske podpore slovenskim političnim naporom. Uspešnost DS Alpe-Jadran pri preseganju evropskih delitev je bila zato toliko sad slovenske republiške politike kot jugoslovanske zunanjepolitične orientacije.

Vendar bi bila analiza, ki bi upoštevala samo državni-federativni okvir na eni in republiški na drugi strani vseeno premalo natančna in parcialna. Na podlagi predelanega gradiva je namreč mogoče sklepati, da je potrebno dodati še tretjo plast analize, in sicer, lokalno, obmejno dimenzijo. Kljub temu, da bi morali temu vprašanju posvetiti posebno študijo je mogoče trditi, da so bili subjekti na lokalni ravni, kot. npr. župani obmejnih občin, predsedniki lokalnih kulturnih in športnih združenj, predstavniki lokalnih skupnosti in drugi posamezniki, ki so se zavzemali za čezmejno sodelovanje tisti akterji, ki so s konkretnim delom v »periferiji« pripomogli k uresničevanju tega sodelovanja in ga marsikdaj tudi vsilili »centru«. »Tu, na tej meji, se je delala politika«, misleč na italijansko-jugoslovansko območje, trdi Drago Mirošič, ki je v času svojega delovanja v Trstu vzdrževal tesne stike bodisi z najvišjimi predstavniki italijanske politike in gospodarstva bodisi s krajevnimi predstavniki slovenske manjšine (Mirošič, 2013). Že pri sklepanju Osimskih sporazumov se je pokazala nepremostljivost divergenc na državni ravni in aktivni delež neuradnih, politično-diplomatsko manj izpostavljenih kanalov. Bogdan Osolnik, med drugim večletni diplomat v Jugoslaviji in tujini, v svoji knjigi spominov piše, da »(p)ot iz te brezizhodnosti so lahko našli samo ljudje, ki niso bili obremenjeni s predsodki in prestižnim stremuštvom in ki so bili pripravljeni iskati pragmatične rešitve v skupnem interesu teh dveh držav. V dolgoletnem uspešnem obmejnem sodelovanju se je razvilo osebno zaupanje med posamezniki na obeh straneh meje, ki so z zaskrbljenostjo spremljali nastale razmere in začutili, da morajo prevzeti pobudo, da se najde izhod iz slepe ulice« (Osolnik, 1992, 285). Pri sklepanju Osimskih sporazumov so ključno vlogo igrali slovenski predstavniki, ki so gradili na večletnem čezmejnem sodelovanju in ki so predstavljali osnovo in izhodišče za delovanje, ki so ga nadaljevali obmejni subjekti v okviru pobud DS Alpe-Jadran.

V primeru, da so se lokalni spori, prežeti z nacionalističnimi antagonizmi, pokazali kot nepremostljivi, so slovenski uradi svoje sogovornike poiskali drugje. V Italiji sta to bili deželi Veneto in Lombardija, ki do jugoslovanskih partnerjev nista imeli posebnih nacionalističnih pomislekov, bili pa sta zelo zainteresirani za razvijanje gospodarskih izmenjav, ki so bili v tistem času, na relaciji med Italijo in Jugoslavijo še posebej uspešni (Bucarelli, 2008, 78–79; Bajc, 2012, 380–384). Še posebej takratni predsednik italijanske dežele Veneto Carlo Bernini (in kasneje senator ter vodja ministrstva za promet) se je zavzemal za čim tesnejše stike (Mirošič, 2013; ARS, AS 1134, šk. 4279, a.e. 278). Zato ni naključje, da je v drugi polovici osemdesetih let Italija prehitela Zahodno Nemčijo kot najpomembnejše zahodnoevropsko tržišče za jugoslovanske proizvode (Vrsaj, 1988, 133).

SKLEP

Delovna skupnost Alpe-Jadran je od svojega nastanka dalje igrala pomembno vlogo pri vključevanju Slovenije v integracijske tokove, ki so se v uveljavljali v zahodni Evropi. Njeno organiziranost in vsebine delovanja so nato postale model za sorodne organizme, kot je Srednjeevropska pobuda, ki je od nastanka leta 1989 v marsičem prekopirala aktivnosti DS Alpe-Jadran, še posebej na področju kulture (s podeljevanjem štipendij, skupnim organiziranjem razstav, kulturne izmenjave), športa, turizma itd (Benčina, 2013).

Prav kultura in šport, verjetno zaradi svoje domnevne »univerzalnosti« in »nepolitičnosti«, še pred gospodarstvom, so bila tista področja, na katerih so se vzpostavili in gradili medsebojni stiki, ki so nato prerasli v tesne gospodarske in politične povezave. Te so se pokazale v najpopolnejšem obsegu na obmejnih območjih z Avstrijo in Italijo, kjer sta že dlje časa bistveno vlogo odigrali slovenski manjšini (Klemenčič, 1974). Slovenija je namreč na vseh svojih mejah imela pomembne sogovornike v pripadnikih slovenskih skupnosti v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Prav na tem sodelovanju je slonel koncept enotnega slovenskega kulturnega prostora, ki je Slovencem iz Jugoslavije omogočal neposreden stik s sosednjimi pokrajinami in »Zahodom«, pripadnikom slovenskih skupnosti izven Jugoslavije pa zagotavljal tesnejše stike z matico na kulturnem, športnem, a vedno bolj tudi na političnem in gospodarskem področju. Republiška konferenca Socialistične zveze delovnega ljudstva (RK SZDL) je zato enotni slovenski kulturni prostor pojmovala kot »/.../ bistveno sestavino policentričnega kulturnega razvoja«, ki »temelji na uveljavitvi nacionalnih in drugih človeških pravic, opredeljenih v temeljnih dokumentih OZN in Helsinške listine« in se opira na »temeljna načela jugoslovanske politike neuvrščenosti, ozemelske nedotakljivosti in nevmešavanja v notranje zadeve drugih držav ter opredelitev Ustave SFRJ, ki določata, da mora Jugoslavija skrbeti za dele jugoslovanskih narodov, ki živijo zunaj matične domovine. Podobno opredeljuje obvezno skrb za dele slovenskega naroda, ki živijo zunaj SR Slovenije, tudi slovenska ustava« (ARS, AS 1134, šk. 4379, a.e. 3).

DS Alpe-Jadran je na sploh Slovenijo (in Hrvaško) še bolj povezala s tistimi območji, na katere je mejila in jih neposredno postavila v stik z akterji, ki so bili bodisi ekonomsko bodisi politično med glavnimi spodbujevalci evropskih integracijskih politik. Ta povezanost je postala ključnega pomena v času slovenskega osamosvajanja. Večletno sodelovanje in skupno delo v okvirih Alpe-Jadran se je pokazalo kot bistveno pri prepričevanju sosednjih držav za priznanje samostojne Slovenije. Deželni glavarji sosednjih pokrajin kot npr. Furlanije-Julijske krajine, Veneta, Lombardije in Koroške so se namreč javno izpostavili in zavzeli za osamosvojitve Slovenije (in Hrvaške) ter odigrali ključno vlogo pri posredovanju z lastnimi državnimi oblastmi (Mirošič, 2013; Benčina, 2013).

Sodelovanje v okviru delovne skupnosti Alpe-Jadran, ki se je postopno krepilo od njenega nastanka vse do konca osemdesetih let, je po razpadu Jugoslavije in geopolitičnih spremembah v začetku devetdesetih let doživelo nepričakovan zastoj. Na eni strani je novo stanje postavilo pod vprašaj sam smisel takega organizma, na drugi je zlasti politični pritisk italijanskih in avstrijskih oblasti na Slovenijo in Hrvaško v začetku devetdesetih let povzročilo, da so se odnosi skrhalo do take mere, da se je nezaupanje do sosedov vrnilo na raven iz povojnih časov.¹⁶ Zato ni mogoče pritrđiti Karlu Schlöglu ki trdi, da so po padcu berlinskega zidu »prek Slovenije, Dalmacije in Trsta ponovno oživele povezave v smeri severne Italije« (Schlögel, 2009, 249). V sicer odlični študiji Schlögel (in mnogi drugi) spregleda, da se za prostor ob italijansko-jugoslovanski meji *annus mirabilis* ni zgodil leta 1989, temveč veliko prej in na tem območju ustvaril razmere, ki so predstavljale

16 O medsebojnih odnosih med samostojno Slovenijo, Avstrijo in Italijo v devetdesetih letih glej Vidmajer, 2012, 107–155; Šušmelj, 2009; Lusa, 2001; Kosin, 2000; Gombač, 1996.

laboratorij za midsosedske odnose v razdeljeni Evropi. V primerjavi z drugimi evropskimi čezmejnimi regijami je imela DS Alpe-Jadran poseben politični pomen. Alenka Suhadolnik pravilno ugotavlja, da je imel ta organizem, »ki se drugače po svoji strukturi in dejavnosti bistveno ne razlikuje od ostalih evropskih čezmejnih regij, /.../ prav zaradi prisotnosti SR Slovenije in SR Hrvaške neki splošnejši pomen za nadaljnjo evolucijo procesa regionalizacije v Evropi. S to obliko čezmejnega regionalnega sodelovanja se na poseben način presega obstoječa delitev na vzhodno in zahodno Evropo« (Suhadolnik, 1986, 76).

Mogoče je torej zaključiti, da je dejanski razpad DS Alpe-Jadran posledica geopolitičnih sprememb v zadnjih dveh desetletjih, ne pa sad njenega neuspeha. Ne gre pozabiti namreč, da če so slovenska obmejna območja z Italijo (in tudi z Avstrijo) upravičeno veljala za najbolj odprta v razdeljeni Evropi gre zasluga prav gotovo tudi delovanju DS Alpe-Jadran.

ZAHVALA

Za pomoč pri pridobivanju gradiva in informacij za sestavo študije se zahvaljujem osebjü Arhiva Republike Slovenije in Narodne in študijske knjižnice v Trstu, veleposlanici in generalni direktorici za globalne zadeve in politično multilateralo Dragoljubi Benčina, veleposlanici Alenki Suhadolnik, veleposlaniku in bivšemu generalnemu konzulu v Trstu Dragu Mirošiču, Gorazdu Bajcu in Tanji Mljač.

»TRANSNATIONAL POLITICS, NATIONAL DIPLOMACY?« THE SLOVENES
IN THE WORKING COMMUNITY ALPE-ADRIA, 1978-1991*Borut KLABJAN*

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenija

e-mail: borut.klabjan@zrs.upr.si

SUMMARY

The article analyzes the intense cooperation between the Italian autonomous region Friuli-Venezia Giulia, the Austrian region of Carinthia and the Yugoslav republics of Slovenia and Croatia, which increased constantly during the 1960's and culminated in the establishment of the Working Community Alpe-Adria. Special emphasis is dedicated to the role and significance of the Slovene diplomacy in the organization and in the activities of the Working Community. With a transnational methodology, which overcome national paradigms in questioning international relations the article analyzes the dynamics of development on a sub-national, regional level. In this sense the analytical frame of the Working Community Alpe-Adria seems to be very adequate.

Even if we cannot consider it as an institutional form of cooperation, the activity of the Working community contributed immensely to overcome the tensions between States included in different and opposing political, economic and military contexts. At the same time it represented one of the first forms of European collaboration between regions with diverse ideological systems.

The primary research focus is dedicated to the question if we can consider the enrolment of the Slovene diplomacy in the Working Community Alpe-Adria as an autonomous, national foreign policy. On the basis of archival sources, interviews with diplomats and newspapers it is possible to conclude that the Slovene political engagement in foreign affairs in the 1970's and 1980's it could be considered as a precursor of an autonomous Slovene policy, a "national diplomacy". However, it should be underlined that the Slovene diplomats never considered their activities in the Working Community Alpe-Adria as an autonomous policy in contrast with the Yugoslav position. We should consider the Slovene diplomatic activities in the Working Community Alpe-Adria as an integral part of a Federal Yugoslav foreign policy. This Slovene policy of transnational connections and regional cooperation it could not be achieved without an active support of the Yugoslav diplomacy. The successful case of the Working Community Alpe-Adria in overcoming European divisions was result of the orientation of both Slovene and Yugoslav foreign policy.

Key Words: Alpe-Adria, diplomacy, international relations, transnational relations, SR Slovenia, Yugoslavia, foreign policy, regionalism

VIRI IN LITERATURA

- ARS, AS 223** – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (ARS), fond Vlada Republike Slovenije (AS 223).
- ARS, AS 1134** – ARS, fond Republiški komite za mednarodno sodelovanje (AS 1134).
- ARS, AS 1140** – ARS, fond Zavod socialistične Republike Slovenije za mednarodno znanstveno, tehnično, prosvetno in kulturno sodelovanje (AS 1140).
- ARS, AS, 1165** – ARS, fond Gospodarska zbornica Slovenije (AS 1165).
- Benčina, D. (2013):** Dragoljuba Benčina, generalna direktorica za globalne zadeve in politično multilateralo. Ustno pričevanje. Pogovor je potekal na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije v Ljubljani, dne 22. 3. 2013. Zapis pri avtorju.
- Čačinovič, R. (1994):** Slovensko bivanje sveta. Razvoj in praksa diplomacije. Ljubljana, Enotnost.
- Čačinovič, R. (1998):** Zgodovina slovenske diplomacije. V: Jazbec, M. (ur.): Diplomacija in Slovenci. Zbornik tekstov o diplomaciji in o prispevku Slovencev v diplomatsko teorijo in prakso. Celovec, Drava, 107–121.
- DS predzgodovina** – Delovna skupnost Ale-Jadran, Predzgodovina. <http://www.alpeadria.org/slovensko/index.php?page=1634310351&f=1&i=733044516&s=1634310351> (2. 4. 2013).
- DS ustanovitev** – Delovna skupnost Ale-Jadran, Ustanovitev. <http://www.alpeadria.org/slovensko/index.php?page=499244314&f=1&i=733044516&s=1634310351&ss=499244314> (2. 4. 2013)
- Duga** – Beograd, 1945- .
- Dragan, Z. (2013):** Začetno obdobje slovenske diplomacije (1990–1992). V: Spomini slovenskih diplomatov na spletni strani Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije. http://www.mzz.gov.si/si/20_obletnica_mednarodnega_priznanja_republike_slovenije/spomini_slovenskih_diplomatov/zvone_dragan/ (20. 3. 2013).
- Kosin, M. (2000):** Začetki slovenske diplomacije z Italijo 1991–1996. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Kovačič, M. (2013):** Spomin na vlogo slovenske diplomacije v obdobju osamosvajanja Slovenije. V: Spomini slovenskih diplomatov na spletni strani Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije. http://www.mzz.gov.si/si/20_obletnica_mednarodnega_priznanja_republike_slovenije/spomini_slovenskih_diplomatov/matjaz_kovacic/ (21. 3. 2013)
- Millstattška izjava (1988):** Izjava predstavnikov tistih zveznih vlad, katerih regije so članice Alpe-Jadrana. Millstatt, 4. junij 1988. http://alt.alpeadria.org/documenti/izjava_millstatt_s.htm (12. 4. 2013).
- Mirošič, D. (2013):** Drago Mirošič, bivši generalni konzul v Trstu. Ustno pričevanje. Pogovora sta potekala na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije v Ljubljani, dne 15. 10. 2012 in v Lokvi, dne 23. 3. 2013.
- Osolnik, B. (1992):** Med svetom in domovino. Spomini 1945–1981. Maribor, Novo mesto, Obzorja, Dolenjska založba.
- NR** – Naši razgledi. Ljubljana, 1952–1992.
- PD** – Primorski dnevnik. Trst, 1945- .

- Rupel, D. (1992):** Skrivnost države. Spomini na domače in zunanje zadeve 1989-1992. Ljubljana, Delo, Slovenske novice.
- Šušmelj, J. (2013):** V Trstu ob osamosvojitvi. V: Spomini slovenskih diplomatov na spletni strani Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije. http://www.mzz.gov.si/si/20_obletnica_mednarodnega_priznanja_republike_slovenije/spomini_slovenskih_diplomatov/joze_susmelj/ (20. 3. 2013).
- Vjesnik – Zagreb, 1940–2012.**
- Aldecoa, F., Keating, M. (ur.) (1999):** Paradiplomacy in action. The Foreign Relations of Subnational Governments. London, Portland, Frank Cass.
- Bajc, G. (2012):** Italija, razpad Jugoslavije in osamosvojitve ter mednarodno priznanje Slovenije. *Studia Historica Slovenica*, 12, 2-3, 379–400.
- Bucarelli, M. (2008):** La »questione jugoslava« nella politica estera dell'Italia repubblicana (1945–1999). Roma, Aracne.
- Bufon, M. (2004):** Med teritorialnostjo in globalnostjo. Sodobni problemi območij družbenega in kulturnega stika. Koper, Annales.
- Döring, J., Thielmann, T. (ur.) (2008):** Spatial Turn. Das Raumparadigma in den Kultur- und Sozialwissenschaften. Bielefeld, Transcript Verlag.
- Duchacek, I. (1990):** Perforated Sovereignities. Toward a Typology of New Actors in International Relations. V: Michelman, H., Soldatos, P. (ur.): *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*. Oxford, Clarendon Press, 1–33.
- Fischer, J. et al. (ur.) (2005):** Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992. 2. zvezek. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Fornazarič, E. (1981):** 25 let odprte meje. *Jadranski koledar*, 101–103.
- Gatterer, C. (1994):** In lotta contro Roma. Cittadini, minoranze e autonomie in Italia. Bolzano, Praxis 3.
- Gombač, B. M. (1996):** Slovenija, Italija. Od preziranja do priznanja. Ljubljana, Debora.
- Hobsbawm, E. (2007):** Nacije in nacionalizem po letu 1780. Ljubljana, Založba /*cf.
- Judt, T. (2007):** Povojna Evropa. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Jurić Pahor, M. (2012):** Čezmejni in transkulturni imaginariji: Alpsko-jadranski prostor v kontekstu njegovega zamišljanja in o(d)mišljanja. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 22, 2, 409–424.
- Klemenčič, V. (1974):** Odprta meja med Jugoslavijo in Italijo in vloga manjšin. Teorija in praksa, 9/10, 928–936.
- Kunič, J. (2004):** Ambasador vseh. Ljubljana, Založba Tuma.
- Lecours, A. (2002):** Paradiplomacy. Reflections on the Foreign Policy and International Relations of Regions. *International Negotiation*, 7, 91–114.
- Lusa, S. (2001):** Italia-Slovenia: 1990-1994. Pirano, Il Trillo.
- Mazower, M. (2002):** Temna celina. Dvajseto stoletje v Evropi. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Moritsch, A. (2001):** Alpen-Adria. Zur Geschichte einer Region. Klagenfurt/Celovec, Laibach/Ljubljana, Wien/Dunaj, Hermagoras/Mohorjeva.

- Murko, I. (2004):** Meje in odnosi s sosedomi. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Nečak, D. (1998):** Od železne zavese do zelene meje. Regija Alpe-Jadran 1945–1991. Zgodovinski časopis, 52, 2, 201–214 in 52, 3, 393–405.
- Novak Lukanovič, S. (2004):** Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran. Trento, Delovna skupnost Alpe-Jadran.
- O'Dowd, L. (2003):** The Changing Significance of European Borders. V: Andreson, J., O'Dowd, L., Wilson, M. T. (ur.): New Borders for a Changing Europe. Cross-border Cooperation and Governance. London, Portland, Frank Cass, 13–36.
- Osterhammel, J. (2009):** Transnational History of Society. Continuity or New Departure? V: Haupt, H.-G., Kocka, J. (ur.): Comparative and Transnational History. Central European Approaches and New Perspectives. New York, Oxford, Berghahn Books, 39–51.
- Poropat, L. (1993):** Alpe-Adria e Iniziativa Centro-Europea. Cooperazione nell'Alpe-Adria e nell'area danubiana. Napoli, Edizioni Scientifiche Italiane.
- Pirjevec, J. (2011):** Tito in Kardelj: od »tovarišije« do sovraštva. Annales, Series historia et sociologia, 21, 2, 501–508.
- Reinhard, W. (2002):** Storia del colonialismo. Torino, Einaudi.
- Repe, B. (2004):** Slovenija od medvojne federalne enote preko povojne jugoslovanske republike do samostojne države. V: Granda, S. et al. (ur.): Od držav na Slovenskem do slovenske države. Kočevje, Pokrajinski muzej, 169–256.
- Schlögel, K. (2009):** Leggere il tempo nello spazio. Saggi di storia e geopolitica. Milano, Mondadori.
- Soldatos, P. (1990):** An Explanatory Framework for the Study of Federal States as Foreign policy Actors. V: Michelmann, H., Soldatos, P. (ur.): Federalism and International Relations: the Role of Subnational Units. Oxford, Clarendon Press, 34–53.
- Suhadolnik, A. (1986):** Procesi regionalizma v Evropi – študija posebnega primera: Delovna skupnost Alpe-Jadran. V: Bučar, B. (ur.): Mesto in vloga SR Slovenije v mednarodnih odnosih. Poročilo o delu 1986. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1–90.
- Sussi, E. (1973):** L'emergenza della regione trans-frontaliera Alpe-Adria. Transazioni »pubbliche« tra Carinzia, Croazia, Friuli-Venezia Giulia e Slovenia. V: Strassoldo, R. (ur.): Confini e regioni. Il potenziale di sviluppo e di pace delle periferie. Atti del convegno Problemi e prospettive delle regioni di frontiera, Gorizia, 24-27/3/1972. Trieste, Lint, 135–146.
- Šušmelj, J. (2009):** Trpko soseditvo. Nekateri vidiki odnosov med sosednjima državama v obdobju 1945-2001. Trst, ZTT.
- Valentin, H. (2006):** Funkcija kulture v čezmejnem sodelovanju v prostoru Alpe-Jadran. Razprave in gradivo, 48/49, 282–291.
- Vidmajer, S. (2012):** Čas odraščanja. Dvajset let slovenske zunanje politike. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Vrsaj, E. (1988):** Il nuovo ordine economico mondiale e la sfida del 1992. Trieste, Edizioni »Italo Svevo«.

